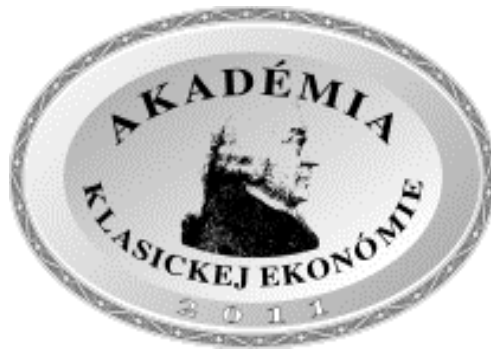


AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2011



Zásady liberálnej spoločnosti od Misesa po súčasnosť

Podľa slov L. von Misesa: „*liberalizmus je plne zameraný na chovanie ľudí a nevzťahuje sa na nič iné ako na vonkajší, materiálny blahobyť ľudstva a nestará sa o ich duševné procesy.*“¹ Práve tento prístup bol liberalizmu často vyčítaný, pretože existujú aj dôležitejšie potreby ako sú jedlo a pitie. Kritici však týmto postojom poukazujú na to, že nechápu pravú podstatu liberalizmu. Ten sa zameriava výhradne na materiálne potreby ľudí nie preto, lebo duševné nie sú potrebné, ale z presvedčenia, že vnútorné potreby sa nedajú ovplyvňovať vonkajšou reguláciou.

Liberalizmus nehovorí o tom, že sa ľudia vždy správajú múdro, ale že by sa mali správať múdro v ich vlastnom záujme. Podľa všeobecne zaužívaného názoru sa liberalizmus zameriava iba na určitú časť obyvateľstva teda na majetných ľudí alebo podnikateľov. Tento názor je však chybný, pretože sa vo svojej podstate zameriava na celú spoločnosť a na všetky sociálne vrstvy. Liberalizmus bol vlastne historicky prvým politickým smerom, ktorý mal slúžiť všetkým. Podobnú myšlienku prezentovali aj socialisti, avšak na dosiahnutie tohto cieľa využívali úplne iné nástroje a prostriedky.

Viacerí ekonómovia charakterizujú liberalizmus ako duchovný prúd osvietenstva a racionalizmu. Liberálne teórie majú podľa L. T. Sargenta tieto črty:²

1. majú tendenciu favorizovať zmeny;
2. spočívajú vo viere v ľudský rozum;
3. sú náchylné používať vládnú moc na zlepšenie podmienok života ľudí;
4. preferujú slobodu jednotlivcov a
5. sú ambivalentné vo vzťahu k ľudskej povahe.

„*Spoločnosť v ktorej panujú liberalistické zásady označujeme ako kapitalistickú a teda liberalizmus je spoločensky nazývaný i kapitalizmus.*“³ Keďže všetko, čo prináša našej dobe blahobyť bolo vytvorené kapitalizmom, môžeme našu dobu právom nazývať aj dobou kapitalizmu.

Základy liberálnej politiky

Ľudská spoločnosť je v podstate združovanie ľudí k spoločnému jednaniu. Deľba práce medzi ľuďmi je presne to, čím sa odlišujeme od zvierat. Je úplne prirodzené, že ak určitý počet ľudí usporiada svoje konanie spoločne na základe deľby práce, vyrábajú spoločne viac ako je súčet produkcie jednotlivcov. Ľudská kooperácia založená na deľbe práce sa okrem toho zakladá na existencii súkromného vlastníctva. Môžeme teda povedať, že liberalizmus sa rovná súkromnému vlastníctvu výrobných prostriedkov. Od tejto základnej požiadavky vyplývajú všetky ostatné zásady liberalizmu. Okrem slova „vlastníctvo“ sa zahŕňa aj pojmy „mier“ a „sloboda“.

V dnešnej dobe je sloboda taká samozrejmá, že sa nad tým už nikto ani nepozastavuje. Je však dôležité podotknúť, že slobodná práca je oveľa produktívnejšia ako práca vykonávaná donútením. Neslobodný pracovník totižto pracuje iba toľko, aby sa vyhol trestu. Na druhej strane slobodný človek pracuje s očakávaním odmeny za vykonanú prácu,

¹ VON MISES L. 2005. Liberalism: The classical tradition. s. 4

² SARGENT, L. T. 1990. Contemporary Political Ideologies. s. 6

³ VON MISES L. 2005. Liberalism: The classical tradition. s. 10

výsledkom čoho je vyššia produktivita práce. Liberalisti sa hlásia k myšlienke, že na to, aby bola zabezpečená najväčšia produktivita práce, je sloboda nevyhnutným predpokladom. Klasickí liberáli sú však presvedčení, „že jedinými právami, na ktoré má občan nárok, sú práva negatívne, ktoré závisia na obmedzení moci štátu. Sú to občianske práva ako sloboda prejavu, sloboda náboženského vyznania, sloboda zhromažďovania. Toto sú práva, ktoré patria do súkromnej sféry jednotlivca a do nich štát nesmie zasahovať.“⁴

Na pojme „rovnosť“ sa dá najlepšie poukázať na rozdiel medzi liberalistami 18. storočia a súčasnými liberalistami. V minulosti prevládal medzi liberalistami názor, že všetci ľudia sú si rovní a preto by mali mať i rovnaké práva a výhody. Podľa ich verzie: „Boh stvoril všetkých ľudí rovnakých, na svoj obraz, s rovnakými vlohami a predpokladmi.“⁵ Nové zmýšľanie zásadne popiera myšlienku rovnosti v tomto zmysle, pretože tvrdia, že ľudia sú si nerovní od prírody. Napriek tomu však hlásajú potrebu rovnosti a to najmä z dvoch dôvodov; prvým je už spomínaná deľba práce a nutnosť slobody pracovníkov; druhým dôvodom je rovnosť pred zákonom a zachovanie mieru. Aristoteles považuje rovnosť „za jadro spravodlivosti a spravodlivého človeka charakterizuje ako priateľa rovnosti.“⁶ Rovnosť chápe ako normu pre rozdeľovanie a preto pre rozdeľovanie pozitívnych a negatív hodnôt spoločnosti musí existovať všeobecne platná miera.

V súčasnom spoločenskom usporiadaní je najviac kritizovaná nerovnosť hlavne pri rozdeľovaní dôchodkov a majetku. Existujú bohatí a bohatší, chudobní a ešte chudobnejší. Najjednoduchším riešením sa na prvý pohľad môže zdať rovnomerné rozdeľovanie statkov. Kritici tohto názoru však argumentujú tým, že nemajetných je omnoho viac ako bohatých a pri prerozdelení dôchodkov by tí nemajetní postrehli iba nepatrný prírastok majetku.

Zo základných úloh liberalizmu vyplýva aj ideálna forma riadenia štátu, ktorá musí chrániť nielen osobné vlastníctvo, ale zabezpečiť aj mier. Najvhodnejšia forma takého štátneho zriadenia je demokracia. Ak sa pritom názory vlády nezhodnú s predstavami obyvateľstva, nie je nevyhnutná revolúcia na to, aby sa dalo všetko do poriadku. Na to, aby sa uskutočnila výmena vlády sa totiž postará parlament. Samozrejme žiadna vláda ostať pri moci nekonečne dlho, pretože svet sa neustále posúva ďalej a takisto i názory ľudí sa menia. Vládnuť môže iba taká skupina, ktorá počíta s podporou väčšiny a to iba dotedy, kým sa z tejto väčšiny nestane menšina.

Liberálna zahraničná politika – myšlienka zjednotenia Európy

Zahraničná a vnútorná politika sú totožné so zásadami liberalizmu. Cieľom vnútornej a zahraničnej politiky je mier. Za najvyššiu koncepciu je považovaná dokonalá kooperácia celého ľudstva. V dobe, keď sú národy závislé od výrobkov zahraničnej produkcie, nie je predsa priestor pre vojny. Starší liberáli zastávali názor, že národy sú od prírody mierumilovné a vojny chcú iba panovníci, aby rozšírili svoju moc a svoje bohatstvo.

Po skúsenostiach, ktoré priniesla I. a II. svetová vojna sa myšlienka trvalého mieru stáva stále aktuálnejšou a všeobecne preferovanou. Aby sa odstránili nepokoje a docielil sa svetový mier, je potrebné odstrániť príčiny vzniku vojen. Podľa nich je prvým predpokladom takéhoto stavu existencia súkromného vlastníctva. Ak sa totiž nebude môcť víťaz vojny dostať k majetkom súkromných osôb, odstráni sa dôvod pre začatie vojny.

⁴ HEYWOOD, A. 1994. Politické ideológie. s. 59

⁵ VON MISES L. 2005. Liberalism: The classical tradition. s. 27

⁶ ARISTOTELES. 1994. Etika Nikomachova. In: Ottová, E. s. 27-29

So slobodou obchodu úzko súvisí i sloboda voľného pohybu osôb. Liberalizmus žiada, aby mal každý človek možnosť zdržovať sa tam, kde si praje, čiže každý má práva vyrábať a spotrebúvať tam, kde sa mu to javí najlepšie.

Mises sa vo svojom diele „Liberalizmus“ vyjadruje aj k možnosti vzniku tzv. „Spojených štátov európskych“. Hlavným dôvodom vzniku tohto spoločenstva je, že jednotlivé európske štáty bohaté a silné na to, aby dokázali bojovať proti stále mocnejším Spojeným štátom americkým, Rusku či Číne. Musia sa preto zjednotiť do jednotného vojenského a politického útvaru, ochranného a obranného spoločenstva, ktoré by Európe dokázalo zaistiť silnú pozíciu vo svetovej politike.

Myšlienka európskej jednoty má korene v dávnej minulosti. Už v období pred prvou svetovou vojnou bola viditeľná ekonomická závislosť medzi jednotlivými európskymi štátmi. Väčšina z nich bola totiž príliš malá na to, aby bola úplne sebestačná. Pociťovali tlak zo strany Spojených štátov amerických, Ruska a Japonska, z ktorých sa postupne formovali významné politické a ekonomické subjekty. Európa sa prirodzene chcela týmto tlakom brániť. Vojenská, politická a ekonomická sila najväčších európskych mocností veľmi vzrástla a vyústila do vypuknutia prvej svetovej vojny. Po tomto období sa názor na jednotnú Európu radikálne zmenil. Hlavným cieľom stala kolektívna reakcia na formujúci sa socialistický režim v Rusku. Všetky úsilie o zjednotenie Európy však zmaril nástup extrémne nacionalistických skupín v Nemecku. Keďže sa nepodarilo dosiahnuť zjednotenie Európy ani v predvojnovom období, tak sa už vypuknutiu druhej svetovej vojny sa nedalo nijako zabrániť. Myšlienka "Spojených štátov európskych" prežívala jedno z najťažších období. V reálnej podobe bola uskutočnená až podstatne neskôr; jej základy sú ukotvené okrem iného v Rímskych dohodách (1957) a v Maastrichtskej zmluve (1992).

Kalergi (Pan-Europa, 1923) plánoval uskutočniť svoj projekt Paneurópy už omnoho skôr a to v nasledujúcich etapách:

1. Niektorá európska vláda zvolá paneurópsku konferenciu;
2. Štáty kontinentálnej Európy podpíšu dohody o vzájomnej garancii hraníc a o riešení všetkých sporov dohodou;
3. Utvorí sa paneurópska colná únia, ktorá pripraví Európu na spoločný európsky hospodársky priestor;
4. Utvorí sa Spojené štáty európske.

Liberalizmus v podmienkach 21. storočia

V slovenských pomeroch liberalizmus nemá dlhú tradíciu, keďže sme sa stali súčasťou Európskej únie až v roku 2004. Fenomén „liberalizmus“ je u nás často mylne považovaný za relativistickú ideológiu. V súčasnosti existuje množstvo politických pravidiel, ktoré v minulosti neboli akceptované a len vďaka liberálom sa stali samozrejmosťou. Z toho vyplýva, že liberalizmus koriguje krízy a hriechy našej spoločnosti, pretože sa snaží zmierniť ich dôsledky. Počas komunistického režimu pociťovala Slovenská republika absenciu základných pravidiel liberalizmu, ktoré sa však automaticky nastolili po roku 1989 po páde predchádzajúceho režimu.

Liberalizmus nemá pevný kódex zákazov a príkazov a neobsahuje ani konečný ideál, kam chce spoločnosť doviest'. Na rozdiel od iných ideológií nesľubuje hojnosť a šťastie v budúcnosti, ale práve naopak, musí dokazovať svoj zmysel neustále. Za mimoriadne významne a zároveň znepokojujúce považujeme vyznanie Richarda Rortyho, ktorý priznáva: „*Môže sa stať, že nezmierniteľná nerovnosť medzi severom a juhom znemožní liberálom aby*

zostali internacionalistami, možno sa budú musieť vzdať nádejí na prenesenie ideálov osvietenstva z Európy do sveta ako takého. Toto spôsobí liberálom veľké škody – aj keď nie nevyhnutne nenapraviteľné – pri nazeraní na seba samých a na ich morálke. Takže čo sa týka dlhodobých vyhládok liberalizmu nie som veľký optimista. Napriek tomu nemôžem ponúknuť žiadnu alternatívu. Môžem povedať len toľko, že liberalizmus je najlepšia myšlienka, akú Európa mala, a že z Európy a Severnej Ameriky vytvorila najlepšiu spoločnosť, aká kedy vznikla. Nemusí to však fungovať celosvetovo.“⁷

Jedna z moderných definícií by mohla znieť tak, že ide o súboj liberalizmu a iných ideológií. Liberalizmus však nemá ideál resp. ideál nie je ani žiaduci, lebo by predurčoval smer vývoja, a to by bránilo naplneniu základného predpokladu liberalizmu; možnosti voľby. Ako píše John Gray: *"Ľudské bytosti sa od iných žijúcich tvorov nelíšia tým, že majú rozum, že vymysleli nástroje a techniku, ale tým, že sú schopné voľby.“*⁸

Aby liberalizmus zostal benevolentný, musí sa zabezpečiť také prostredie, kde by sa snahy dominantných výrazne obmedzili. Z praxe vieme, že len takýmto spôsobom možno zabezpečiť slobodu a tá platí, len pokiaľ nezačne ohrozovať slobodu iných. Inými slovami; sila môže byť použitá proti jednotlivcovi len z dôvodu, aby sa predišlo ublíženiu iným.

V západných demokraciách dnes takmer nikto nespochybňuje základné normy a hodnoty liberalizmu. Známy analytik S. Holmes dokonca rozlišuje štyri základné normy liberalizmu, ktorými sú: osobná bezpečnosť, nestrannosť, demokracia a individuálna sloboda. Osobná bezpečnosť voči tým, ktorí majú v rukách donucovacie prostriedky. Na to nadväzuje nestrannosť, kde pre všetkých platí rovnaký právny systém. Konečne demokracia predstavuje základné právo, podľa ktorého sa každá spoločnosť posudzuje, pričom dnešná forma demokracie existuje vďaka liberalizmu. Súčasťou demokracie je právo každého občana podieľať sa na správe vecí verejných či už cez voľby alebo iným spôsobom. Individuálna sloboda zahŕňa právo vyznávať ideály či slobodu.

Predchádzajúce teórie sa ukazujú ako neopodstatnené, keďže nielen u nás, ale aj v západných krajinách prevláda korupcia a ľudia sa správajú sebecky. Pre väčšinu z nich je politika v podstate o moci a ekonomických záujmoch a veci vnímajú v perspektíve volebného obdobia a osobného prospechu. Tí, čo majú dostatok peňazí, si často dokážu vykúpiť slobodu. Liberalizmus stráca zmysel, ak nemá oporu v etike a individuálnej zodpovednosti, potrebných na fungovanie spravodlivého politického systému.

Liberalizmus apriórne počíta s občanmi, ktorí sú nezávislí a cítia sa zodpovední za svoj osud. Najväčším nebezpečenstvom liberalizmu nie sú vonkajší nepriatelia, ale paradoxne vlastní občania. Každú spoločnosť môže totiž v určitých momentoch tvoriť väčšina, ktorá nepotrebuje a často nechce vziať svoj osud do vlastných rúk. Naopak, vo vhodných podmienkach sú ľudia ovplyviteľní sirénami etnického, náboženského či iného fanatizmu alebo jednoducho nenávisťou voči tým, čo sa od nich nejako odlišujú. Napokon sú takí, čo sú v spoločnosti, ktorej na prvý pohľad nič nehrozí jednoducho ľahostajní voči čomukoľvek, čo sa týka politiky. Podmienky a slobody jednotlivca sú pre liberálov základným meradlom, podľa ktorého sa hodnotí, či je politický režim dobrý alebo zlý. Avšak rovnako dôležité je to, že väčšina obyvateľstva dodržiava a chráni písané i nepísané pravidlá liberálnej demokracie.

⁷ ABRAHÁM, S. 2005. Verejný spor – najväčší prínos liberalizmu. In: Eurozine [citované 2011-11-04]. Dostupné na internete: <<http://www.eurozine.com/articles/2005-07-15-abraham-sk.html>>

⁸ ABRAHÁM, S. 2005. Verejný spor – najväčší prínos liberalizmu. In: Eurozine [citované 2011-11-04]. Dostupné na internete: <<http://www.eurozine.com/articles/2005-07-15-abraham-sk.html>>

Záver

Pre mnohých dostala povaha liberálnej demokracie po teroristickom útoku 11. septembra 2001 nový zmysel – osobná bezpečnosť nadobudla väčšiu váhu ako rôzne druhy slobody. Aj keď politici musia spraviť všetko preto, aby sa nezopakovala podobná či horšia katastrofa, snaha o bezpečnosť nesmie nakoniec zničiť to, čo chcela pôvodne obháňovať, t.j. slobodu, spravodlivosť a demokratické politické usporiadanie. Ubrániť základné normy a hodnoty liberalizmu bude pre západné krajiny najväčšou výzvou v 21. storočí.

LITERATÚRA

1. ABRAHÁM, S. 2005. Verejný spor – najväčší prínos liberalizmu. *In: Eurozine* [online 2005-07-15]. Dostupné na internete: <<http://www.eurozine.com/articles/2005-07-15-abraham-sk.html>>
2. ARISTOTELÉS. 1996. Etika Níkomachova. *In: Ottová, E.* Praha : Rezek, 1996. 493 s. ISBN 80-901796-7-3.
3. EURÓPA 2021: Gréci slúžia Nemcom, vznikajú Spojené štáty európske *In: Správy.pravda.sk* [online 2011-11-21]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/europa-2021-greci-sluzia-nemcom-vznikaju-spojene-staty-europske-p7p-/sk_ekonomika.asp?c=A111121_104018_sk_ekonomika_p61>
4. FERENČUHOVÁ, B. 1993. Briandov plán Európskej federálnej únie a Československo *In: Vláda, paneurópske hnutie, verejná mienka.* Historický časopis 41, 1993, č. 3, s. 123-142.
5. GOŇCOVÁ, M. 1999. Koncepty evropanství a demokracie v československém politickém myšlení. *In: Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve střední Evropě.* Praha 1999, s. 135-140.
6. HEYWOOD, A. 1994. *Politické ideologie.* Praha : Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6.
7. SARGENT, L. T. 1990. *Contemporary Political Ideologies.* International Thomson Publishing; 8th Ed edition. 256 s. ISBN 978-0534128760.
8. VON MISES, L. 2005. *Liberalism: The classical tradition.* 3rd Indianapolis: Liberty Fund, 2005. 201 s. ISBN 978-1-933550-84-8.